AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694 - 528X

www.akademikbakis.org

İmtiyaz Sahibi
Közhan YAZGAN
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

Baş Editör
Doç. Dr. Kürşad GÜLBEYAZ

Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER

dergi@akademikbakis.org

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi - Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü-Calalabat-KIRGIZİSTAN

Sahibi
Közhan YAZGAN
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Kürşad GÜLBEYAZ

Genel Yayın Yönetmeni Yardımcıları
Dr. Hakan Murat KORKMAZ
Dr. Gökşen ARAS

Yayın Kurulu - Bölüm Editörleri
Dr. Ahmet Vecdi CAN
Dr. Canan SEYFELİ
Dr. Çetin YAMAN
Dr. Ergün ÖZTÜRK
Dr. Hakan Murat KORKMAZ
Dr. Hayati BEŞİRLİ
Dr. Köksal ŞAHİN
Dr. Kürşad GÜLBEYAZ
Dr. Levent ERASLAN
Dr. Mehmet DURUEL
Dr. Mehmet Malik BANKIR
Dr. Muhittin ZÜGÜL
Dr. Naim DENİZ
Dr. Ömer ÖZKAN
Dr. Sadettin BAŞTÜRK
Dr. Serdar TOK

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi - Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü-Calalabat-KIRGIZİSTAN

2004 Ocak ayında yayın hayatına başlayan **Akademik Bakış Dergisi,** Kırgızistan merkezli Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergidir. Dergi 2 aylık periyotlarla yılda 6 defa sadece elektronik olarak yayınlanmaktadır.

1. Dil

Makaleler Türkiye Türkçesi ve Türk Lehçeleri'nin yanı sıra tüm dillerde yazılabilir.

2. Makalenin Uzunluğu

Makale 20 sayfayı geçmemelidir. 20 sayfadan uzun olan makaleler kısaltılmak üzere yazarlarına geri gönderilecektir. Makalenin özet ve metin kısımları (Tablo, Şekil, Şema vb. hariç) "Microsoft Word document" formatında, "Times New Roman" yazı tipi ve "12 punto" büyüklüğünde olmalıdır. Kenar boşlukları her bir kenardan 2.5 cm. boşluk olacak şekilde ayarlanmalıdır. Makaleler mümkün olduğunca özlü yazılmalı ancak anlaşılır olmaya da dikkat edilmelidir.

3. Başlık

Başlık, makalenin ele aldığı konuyu en özlü biçimde yansıtacak şekilde oluşturulmalıdır. Kısaltmalardan mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

4. Yazar/Yazarlar Bilgileri

Yazar/yazarların adı ve soyadı açıkça belirtilir. Yazar/yazarların vesikalık bir dijital fotoğrafı eklenmelidir. Yazar/yazarların görev yaptıkları kurum isimleri ve e-mail adresleri belirtilmelidir.

5. Öz

Makalenin esasını yansıtan Türkçe ve İngilizce "öz"ün yazılması gerekmektedir (uzunluk en fazla 200 kelime olmalıdır). "Öz"de çalışmanın amacı, yöntemi, başlıca bulguları ve genel sonuca yer verilmelidir. Öz, başlıktan hemen sonra yazılmalıdır. Öz bölümünde mümkün olduğu müddetçe kaynak gösterilmemelidir.

5. Anahtar Kelimeler

Makale hangi dilde olursa olsun Türkiye Türkçesi ve İngilizce Öz/Abstract ile Anahtar Kelimeler/Key Words olmak zorundadır.

7. Tablo, Şekil ve Ekler

Tablo ve şekiller metin içerisinde veya metin sonunda uygun görülen yere numaralandırılmak suretiyle yerleştirilmelidir. Ekler metin sonunda numaralandırılmış olarak yer almalıdır.

8. Atıf ve Kaynakça

Metin içinde atıfta bulunulan her kaynak kaynakçada yer almalı veya kaynakçadaki her esere metin içinde atıf yapılmış olunmalıdır. Kaynakçada "yayında" şeklinde bir çalışmaya yer verilmesi durumunda bundan atıf yapılan çalışmanın yayınlanmak için kabul edildiği anlaşılmalıdır. Kaynakça, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden çok eserine kaynakçada ve metin içerisinde yer verilirken eserin yayım yılının yanında bir harf eklenmesi gerekir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi - Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü-Calalabat-KIRGIZİSTAN

E-mail:

dergi@akademikbakis.org (dergi ile ilgili genel konular, merak edilen sorular vs.)

makale@akademikbakis.org (makaleler ve düzeltmeler)

hakem@akademikbakis.org (hakemlerle ilgili olan yazışmalar)

editor@akademikbakis.org (editörle özel olarak yazışmak isteyenler, eleştiri, öneri, istek, şikayet vb. konular)

web@akademikbakis.org (internet sayfası üzerindeki sorunlar: açılmayan makale, isim yanlışlıkları vb.)

Telefon: **(00-996-3722) 5 08 10**

Faks : **(00-996-3722) 5 08 10**

Adres : **İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi**
Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ceni-Cok 30, Sputnik
Calalabad-KIRGIZİSTAN

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi - Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü-Calalabat-KIRGIZİSTAN

Dergimizin Tarandığı İndeksler

Index Islamicus - Brill Bibliographies
Arastirmax Bilimsel Yayın İndexi
ANIJI Uluslararası Süreli Yayınlar Veritabanı
Akademia Sosyal Bilimler Indeksi (ASOS Index)
Akademik Dizin Akademik Türk Dergileri İndeksi
Türk Eğitim İndeksi
İslam Araştırmaları Merkezi
Akademik Tarih
Google Akademik Yayınlar İndeksi
Index Copernicus International
EBSCOhost Publishing
Research Bible
Free e-Book Search Engine
JournalSeek A Searchable Database Of Online Scholarly Journals
PDF Book Download
Başkent Üniversitesi Kütüphanesi
Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi
Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi
On dokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphanesi
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphanesi
Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesi
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi
Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi
Marmara Üniversitesi Kütüphanesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi Kütüphanesi
Ankara Üniversitesi Kütüphanesi
Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi
University of Oslo
University of Greenwich
University of Bristol
Celal Bayar Üniversitesi Kütüphanesi
Milli Kütüphane

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

TÜRK DESTANLARINDA KAHRAMANIN SEVGİLİSİNE ULAŞMAK İÇİN SINANMASI MOTİFİNİN TİP YAPISI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU[1]

ÖZ

Türk destanlarında kahramanın ana rahmine düşmesinden itibaren başlayan olağanüstü özelliklerin tasviri; yurdunu ya da ailesini bir düşman saldırısından kurtarması, sevgilisine ulaşması ve yurduna geri dönmesi noktalarında devam eder. Bu tek yönlü anlatı çizgisi adeta açılım-çözüm, sorun-çözüm, kaos-kozmos şeklinde sürer ve kahramanın merkezde olduğu bir yapıdadır. Türk destanlarında kahramanın sevgiliye ulaşmak için sınava tabii tutulması ya da onun için mücadeleye girmesi hayli belirgin bir motiftir. Bu motifin ilerde oluşturulabilecek Türk kahraman kalıbına dahil edileceğini düşünüyoruz. Bu çalışmada bu motifin tiplerini ortaya koymaya çalışacağız. Seçmiş olduğumuz metinler "Kan Turalı", "Bamsı Beyrek", "Alpamış", "Alpamışa", "Alpamıs", "Alday Buuçu", "Çeçen Kara Möge", "Boktu Kiriş Bora Şeeley", "Ural Batır", "Kozın Erkeş" gibi epik karakterli destan metinleridir.

Anahtar Kelimeler: Türk Destanları, Kahraman, Sınama.

TYPE STRUCTURE OF MOTIF TESTING HERO FOR REACH HIS LOVER IN TURKISH EPICS

ABSTRACT

Depiction of the extraordinary features since the fall of the hero from the womb in Turkish epics continues the point of recovery from hostile attack on the residence or family, to reach his lover and return to homeland. This one-sided narrative, takes almost the form of opening-solution, problem-solution, chaos-cosmos and in structure that the hero in the center.

[1] Nevşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmetaliyolcu@gmail.com

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Testing hero for reach his lover or fight for her is quite clear theme. We think that this motif will be included in the pattern of Turkish hero that can be created in the future. In this study we will try to demonstrate that this motif types. The chosen texts are epic character as “Kan Turalı”, “Bamsı Beyrek”, “Alpamış”, “Alpamışa”, “Alpamıs”, “Alday Buuçu”, “Çeçen Kara Möge”, “Boktu Kiriş Bora Şeeley”, “Ural Batır”, “Kozın Erkeş”.

Key Words: Turkish Epics, Hero, Testing.

1. Giriş

Türk destanlarının tematik özellikleri genel olarak küçük farklar dışında birbirine benzemektedir. Bu tematik benzerliklerin kahramanın başından geçen olaylar zinciriyle doğrudan ilgisi olmakla beraber, motif özellikleri bakımından mitolojik karakterlerin öne çıkıp çıkmaması noktasında Türk destanlarında bazı ayrılıklar da oluşmuştur. Özellikle Sibirya Türk destanlarının mitolojik özellikler taşıması, diğer bölgelerdeki Türk destanlarından ayrılan en önemli yönüdür. Bununla birlikte olaylar zincirindeki benzerlikleri bütün Türk Dünyası destanlarında görmek mümkündür.

Türk destanlarında kahramanlar olağanüstü özellikler arz eder. Kahramanın ana rahmine düşmesinden itibaren başlayan bu olağanüstü özelliklerin tasviri, yurdunu ya da ailesini bir düşman saldırısından kurtarması, sevgilisine ulaşması ve yurduna geri dönmesi noktalarında devam eder.

İbrayev’e göre (1998: 10), başkahramanın olduğu yerde olay ve hareket vardır, destanda bunun dışında kalan konulardan bahsedilse bile, mevcut olayların esas noktasında devamlı olarak başkahraman vardır.

Türk destanlarında başkahraman, idealize edilmiştir. Çünkü toplumun beklentileri onun üzerinde yoğunlaşmış, töresel ve evrensel değerler onun kimliğinde pratiğe dökülmüştür.

Çobanoğlu’na göre (2003: 342), destanların asırlardan beri yaşaya gelen geleneği ve destancı-dinleyici arasındaki etkileşime bağlı olarak gelişen yapısı ve doğal olarak bu yapıya yansıyan ve tekrarlana gelen müşterek motiflerle bunların destanlarda benzer sıralanış düzeni vardır.

Türk destanlarındaki bu benzer yapılar, gelişim çizgileri farklı da olsa Türk milletinin değişik coğrafyalarda aynı değerler üzerinde kendi kimliğini oluşturduğunu gösterir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Türk destanlarında geçen kahramanın sevgiliye ulaşmak için sınava tabii tutulması ya da onun için mücadeleye girmesi hayli belirgin bir motiftir. Bu motifin ilerde oluşturulabilecek Türk kahraman kalıbına dâhil edileceğini düşünüyoruz. Aşağıda bu motifin tiplerini ortaya koymaya çalışacağız. Seçmiş olduğumuz metinler "Kan Turalı", "Bamsı Beyrek", "Alpamış", "Alpamışa", "Alpamıs", "Alday Buuçu", "Çeçen Kara Möge", "Boktu Kiriş Bora Şeeley", "Ural Batır", "Kozın Erkeş" gibi epik karakterli destan metinleridir. Anadolu sahasında "halk hikâyeleri" olarak adlandırılan "aşk konulu destanlar"ı, hem bu çalışmanın sınırlarını aşacağından, hem de "epik konulu destanlar"la bu anlatıların konu uyuşmazlıklarının daha çok olmasından bu çalışmaya dâhil etmedik. Yukarıda sözünü ettiğimiz bu motifi, "sevgiliden haberdar olma / sevgiliyle karşılaşma", "yolculuk", "yarışma / sınama" olmak üzere üç ana başlık altında ele alacağız:

2. İnceleme

2. 1. Sevgiliden Haberdar Olma / Sevgiliyle Karşılaşma

Başlı başına bir motif olarak değerlendirilebilecek olan "sevgiliden haberdar olma", yarışma ve sınamaya ön hazırlık olması bakımından diğer maddelerle ilişkilidir. Türk destanlarında bu haberdar olma biçimi, bazen kahramanın başka bir yerde bulunan "beşik kertmesi"nden haber almasıyla; bazen dünya güzeli bir kızla ilk karşılaşmalarıyla; bazen de kitaplardan ya da mektup yoluyla haberdar olmasıyla oluşur.

2. 1. 1. Kahramanı Ailesi Sevgilisinden Haberdar Eder

Dede Korkut Kitabı'nda geçen "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" anlatmasında Kan Turalı'nın babası Kanlı Koca, oğluna, artık yaşlandığını, yurdunu, malını kendisine bırakacağını, dolayısıyla onun da evlenmesi gerektiğini söyler. Kan Turalı bu sözler üzerine kendisi yerinden kalkmadan kalkacak, atına binmeden atlanacak, kâfir iline varmadan kendisine baş getirecek özelliklere sahip bir kız arzuladığını belirtir. Kanlı Koca, Oğuz elinde bu özelliklere sahip bir kız bulamaz. Ancak Trabzon tekfurunun kızı bu özelliklere sahiptir. Bu kız için ise zor sınamalar ve yarışlar söz konusudur. Kanlı Koca geri dönerek oğluna durumu izah eder (Ergin, 2004: 185).

"Alpamış" destanının Karakalpak Türkleri arasında yaygın olan "Alpamıs" varyantında kahraman ile müstakbel sevgilisi beşik kertmesidir. Annesi Cantiles, kahramanın nişanlısı olan Gülparşın'ın Kalmak yurdunda olduğunu Alpamıs'a söyler (Ergun, 1998: 78).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Tıva Türkleri arasında yaygın olan "Alday Buuçu" destanında babası Alday Buuçu, kahraman Han-Buuday'a müstakbel sevgilisinden haber verir. Bu destanda da beşik kertmesi söz konusudur. Kahraman, Alday Buuçu'nun yoldaşı Uzun-Sarıg Haan'ın kızıyla beşik kertmelidir (Ergun ve Açа, 2005a: 98).

Tıva destanlarından *Çeçen Kara Möge* destanında kahraman, anası ile babasına kendisine uygun bir eşi nerede bulabileceğini sorar. Anası, kendisine eş olabilecek kızın kuzeyde yurt tutmuş Uzun-Sarıg Haan'ın kızı Narın Dangına olduğunu söyler (Ergun ve Açа, 2005b: 57-58).

2. 1. 2. Bir Kitap ya da Mektup Yoluyla Sevgilisinden Haberdar Olur

"Alpamış" destanının Özbek Türkleri arasında yaygın olan varyantında, kahramanın beşik kertmesi olan Berçin, Kalmakların kendisine talip olması nedeniyle sevgilisi Alpamış'a mektup yazarak bir grup atlıyla bu mektubu gönderir (Yoldaşoğlu, 2000: 49).

Tıva destanlarından "Boktu-Kiriş Bora Şeeley"de, kuşa dönüşmüş üç kız gökten gelerek bir kâğıt bırakırlar. Bu kızlar, gökte bulunan üç âlemin kağanının kızlarıdır. Bu esnada kahraman öldüğü ve defnedildiği için bu kızlar için yarışmaya kız kardeşi Bora Şeeley, ağabeyinin kılığına girerek katılacaktır (Ergun ve Açа, 2005a: 101).

Altay Türkleri arasında yaygın olan "Kozın Erkeş" destanında kahraman, bilgelik kitabında geleceğini görür. Karatı Kağan'ın Kızı Bayım Sur ile evleneceğini görünce yola çıkmaya hazırlanır (Dilek, 2002: 252-255).

2. 1. 3. Evlilik Yarışması İçin Halka Duyuru Yapılır

Başkurt Türkleri arasında anlatılan "Alpamışa" destanında Eyler Han'ın kızı Barsınhılıv büyüyüp evlenme yaşına geldiğinde yengesi aracılığıyla babasına evlilik isteğini iletir. Gelen dünürcülerin aksine o, eşini kendisi belirlemek istemektedir. Bunun için kendisini güreşte yenme şartı öne sürmüştür. Büyük bir dağa çıkıp çadır kurar, burada ülkenin yiğitleriyle güreş tutar. Kimse onu yenemez (Ergun ve İbrahimov, 2000: 251).

2. 1. 4. Kahraman Doğrudan Kızla Karşılaşır

Dede Korkut Kitabı'nda bulunan "Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek" anlatmasında kahraman, bir av esnasında avladığı hayvanın bulunduğu bölgede bir otağa rastlar. Otağda bulunan, kahramanın beşik kertmesi olan Banı Çiçek, yanında bulunan kızlar aracılığıyla

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

avdan pay ister. Kahraman onun sözlüsü olduğunu bilmemektedir. Kahramanla sevgilisi burada karşılaşırlar (Ergin, 2004: 122).

Başkurt Türkleri arasında anlatılan "Ural Batır" destanında kahraman ölümsüzlüğü aramak için yola koyulduğunda Samral padişahının ülkesine gelir. Samral'ın kızı Humay'la karşılaşmaları bu şekilde olur. Humay, ondan devin eline esir düşen kız kardeşi Ayhılıv'ı kurtarmasını ister. Eğer başarırsa atı ile kılıcını ona armağan edeceğini söyler. Ural, kızı kurtarır. Bu arada Ural'ın kıskanç kardeşi Şülgen, zindandan kurtulunca Humay'la evlenmek istediğini belirtir (Ergun ve İbrahimov, 2000: 258).

2. 2. Yolculuk

Bazı destan metinlerinde bu "yolculuk" motifi, "gurbete çıkma"yla paralellik arz etmektedir. Burada sözü edilen yarışma ve sınamaya önceden haberli ya da farkında olmadan yola çıkmadır.

"Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" anlatmasında kahraman, Trabzon'dan dönen babasını karşılar. Babası olanları anlatır ve bu kıza sahip olabilmek için hüner gerektiğini söyler. Kan Turalı yanına yiğitlerini alarak yola çıkar. Yedi gün, yedi gece at sürdükten sonra kâfir eline gelirler. Orada çadır kurarlar. Tekfurun askerleri onlara kim olduklarını sorarlar. Kan Turalı, kendilerinin gelme amacını söyleyince kafirler onları ağırlarlar (Ergin, 2004: 186-188).

"Alpamış" destanının Özbek Türkleri arasında yaygın olan varyantında, kahraman, kız kardeşinin ısrarıyla yola koyulur. Çeşitli yardımcı karakterlerin görüldüğü bu yolculuk destanda uzunca anlatılmaktadır. Daha sonra Berçin'in çadırının bulunduğu bölgeye dostu Karacan'la birlikte gelir (Yoldaşoğlu, 2000: 56).

"Alpamış" destanının Karakalpak Türkleri arasında yaygın olan "Alpamıs" varyantında kahraman, Gülparşın'ın olduğu yere gelir. Kıza talip olan Karacan'la güreş tutar. Onu yener. Böylelikle iki rakip dost olurlar. Karacan, Gülparşın'ın yanına giderek Alpamıs'ın geldiğini haber verir (Ergun, 1998: 86).

"Alpamışa"da yarışmadan haberdar olan kahraman kızla güreş tutmak için annesinin ısrarına rağmen yola koyulur. Yola koyulmadan önce atını belirler (Ergun ve İbrahimov, 2000: 251).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Tıva destanlarından "Boktu-Kiriş Bora Şeeley"de, kahramanın kız kardeşi kahraman öldüğü için onun adına yarışmak için göğün üçüncü katına yolculuğa çıkar (Ergun ve Açа, 2005a: 101-102).

Tıva Türkleri arasında yaygın olan "Alday Buuçu" destanında Han-Buuday, yola çıkarken babası kendisine her yeri görebilecek bir dürbün ile yerle göğün birleştiği kapıları açabilmesi için de yedi ok verir. Han-Buuday'ın yolculuk arkadaşları gökten inmiş üç yüz atlıdır. Çeşitli maceralardan ve yeraltı yolculuklarından sonra Sarıg-Haan'ın obasına varırlar (Ergun ve Açа, 2005a: 99).

Tıva destanlarından "Çeçen Kara Möge"de kahraman, yola çıkar. Yolda Uzun Sarıg-Haan'ın kızını almak isteyen fakat başaramayıp geri dönen Ügey-Haan ile karşılaşır. Yolda iki kurt öldürüp ganimet olarak kızın babasına vermek üzere yanına alır. Çeşitli "şekil değiştirme"lerin de görüldüğü bu yolculuk esnasında kahraman bir çoban kılığına girerek obaya varır (Ergun ve Açа, 2005b: 58).

Altay Türkleri arasında yaygın olan "Kozın Erkeş" destanında kahraman, annesinin bütün ısrarlarına rağmen yola koyulur. Annesi yolda su samuru, tilki ve kaplana dönüşüp onu üç kez engellemek ister. Yolda karşılaştığı bir çobanın yardımıyla kılık değiştirerek Karatı Haan'ın sarayına varırlar (Dilek, 2002: 289-291).

"Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek" anlatmasında sevgili uğruna yarışmak için yolculuk söz konusu değildir.

"Ural Batır" destanında sevgili için yolculuk söz konusu değildir. Padişahın kızı, kahramandan kardeşini devin elinden kurtarmasını ister. Kahraman kızı kurtarınca Humay'la arasında duygusal bir yakınlaşma oluşur.

2. 3. Sınama / Yarışma

İncelediğimiz destan metinlerinin bazılarında kahraman yolculuğa çıkmadan doğrudan sevgiliyle karşılaşır ve sevgilisi onu sınar. Bazı metinlerde birisinden haber alan kahraman, uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Özellikle Sibirya destanlarında bu yolculuk mitolojik unsurlar taşımaktadır. Bu destanlarda gökyüzüne ya da yeraltına yolculuk söz konusudur. Sevgilisinin obasına giren kahraman, burada yarışmalara katılır. Rakip, bazen diğer talipliler, bazen de vahşi hayvanlardır.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Açа ve Olgunsoy'a göre (2010: 5), Tıva kahramanlık destanlarında talip oldukları kızları almak isteyen bahadırlar, bir yandan kızların babaları tarafından düzenlenen yarışlara katılarak sınavdan geçirilirlerken diğer yandan da bazı gerçeklerin ortaya çıkarılmasına yönelik sınavlar ile akıl ve kurnazlığın ölçüldüğü sınamalardan geçirilmektedirler. Bazı destanlarda, katıldıkları yarışları kazanarak kızları almaya hak kazanan bahadırların, kızlarını yarışlar sırasında rakiplerini devre dışı bırakan bahadırlara vermek istemeyen han babalar tarafından yerine getirilmesi zor ve tehlikeli görevlere koşuldukları da görülmektedir. Zor ve tehlikeli görevlerden amaç, kızları almaya hak kazanan bahadırlardan kurtulmaktır.

2. 3. 1. Vahşi Hayvanlarla Güreş

"Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" anlatmasında kahraman, daha önce kimsenin yenemediği boğa, aslan ve deve ile güreşir. Eğer yenilecek olursa başı kesilecektir. Bu mücadele inişli çıkışlı bir durum arz eder. İlk iki hayvanı arkadaşlarının soylamalarıyla yenen Kan Turalı, üçüncü hayvanda yenilecek gibi olur ama sonunda başarır. Kâfir beyinin oğulları mücadeleyi zora sokmak için bazı oyunlara başvururlar. Başarıdan sonra Selcen Hatun'la evlenmeye hak kazanır (Ergin, 2004: 188-193).

2. 3. 2. Diğer Taliplilerle Yarışma

"Alpamış" destanında yarışma, at yarışı, ok çekme, bin adımlık yerden para vurma, güreş tutup doksan alpı yenme gibi safhalardan oluşmaktadır. Bu yarışmada Alpamış'ın dostu Karacan kahramana yardımcı olur, onun adına bazı yarışma safhalarına katılır. Güreşte de başarılı olan Alpamış, Berçin'le evlenmeye hak kazanır (Yoldaşoğlu, 2000: 60-70).

"Alpamıs"ta önce at yarışı olur. Kahraman atı Bayşubar'ı yarıştırır, yarışmayı kazanır. Güreş esnasında iki pehlivanı öldüren kahraman, Tayşahan'ın adamlarının saldırısına uğrar. Dostu Karacan'ın yardımıyla onları da alt eder ve Gülparşın'ı almaya hak kazanır (Ergun, 1998: 89-92).

"Ural Batır"da kahramanın kıskanç kardeşi, Humay'a talip olur. Humay ondan bazı isteklerde bulunur. Bu isteklerin ilki, ak-boz atı yakalayıp üzerinden kılıcı almaktır. Şülgen bunu başaramaz ama Ural Batır başarır. Humay'ın ikinci isteği, dağ başındaki ağır taşı kaldırmaktır. Şülgen, bunu da başaramaz. Kardeşinin başarısızlığına kızan Ural taşı gökyüzüne fırlatır. Taş günlerce yere düşmez. Halk ona taşı yakalaması için yalvarır. Taşı

yakalayan Ural Batır, bu taşı kötü devin ülkesine doğru atar. Padişah, Ayhılıv'ı Şülgen'e; Humay'ı da Ural'a verir (Ergun ve İbrahimov, 2000: 129-145).

"Ural Batır" destanında doğrudan kahramana yönelik bir sınama yoktur. Kahramanın kardeşi Şülgen'in kıskançlık ve yetersizliklerini öne çıkarmak, kahramanın Humay'ı hak etmiş olmasını ispatlamak için anlatıcı böyle bir yola başvurmuş olabilir.

2. 3. 3. Sevgilinin Doğrudan Kahramanı Sınaması

"Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek" anlatmasında kahraman, Banı Çiçek'le karşılaşınca, Banı Çiçek kendisini dadı olarak tanıtır. Bamsı Beyrek'i yarışmaya davet eder. Ok atma ve güreşte Bamsı Beyrek kızı yenince kız, gerçeği açıklar. Bamsı Beyrek muradına erer (Ergin, 2004: 124-127).

"Alpamışa"da kahraman, Barsınhılıv'ın bulunduğu dağın eteğine gelerek kıza meydan okur. Kız, yukarıdan büyük bir taş fırlatır. Kahraman bu taşı yakalayıp geri fırlatınca dağın tepesi uçup gider. Daha sonra kız, daha büyük bir taş atar. Kahraman, bunu da yakalayıp geri fırlatır. Kızla kahraman güreşe tutuşurlar. Kahraman kızı yener ve onu almaya hak kazanır (Ergun ve İbrahimov, 2000: 254-259).

2. 3. 4. Olağanüstü Becerilerin Gerçekleştirilmesi

"Kozın Erkeş" destanında kahraman, dilenci kılığında saraya vardığında başka biriyle kızın düğünü yapılmaktadır. Kahraman, kızın babasına kızın seçimini kendisi yapması gerektiğini söyler. Kağan, bu isteği kabul eder. Saraya giren diğer taliplilerin arasında Kozın Erkeş de vardır. Kız hiçbirini seçmez. Herkes dışarı çıkar. İçerde yalnızca bir dev ile kahraman kalmıştır. Kız elindeki etleri kahramana vurur. Kağan kızının yanlışlık yaptığını öne sürerek bu durumu kabul etmez. Tekrar seçim olur. Kız yine kahramanı seçince kağan kahramana bazı şartlar öne sürer. Kağan: "*Kara denizin yanındaki, kara dağın başına çıkıp kara denizi geçerek elli aygır malı aşıp elli perdeye ayak değdirmeden sıçramayı başaran kişi kızımı alır*" der. Kahraman dışında kimse başarılı olamaz. Daha sonra kız ile birlikte kaçarlar (Dilek, 2002: 296-305).

"Alday Buuçu"da Ulug-Sarıg Haan, en küçük kızı için yarışlar düzenler. Yarışları kazanan kızını alacaktır. Bu yarışmalar, başka adaylar da olmasına karşın, daha çok Han-Buuday ile Deer Oglu Deek-Sarıg Möge arasında geçer. Yarışlar şunlardır:

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

a) Yüz çamın başını atıp kesip kozalaklarını yere düşürmeden toplayıp devenin delik kemiğinden oku geçirip devenin kemiğini parçalayarak demir gök yazılı taşı parça parça edip yüz öküz yükünce ağacı kesip sarı bozkırı yakarak sarı bozkırın başında dağ belinden geçerken oku ucunu varıp tutmak

b) Oba önündeki Arzaytı dağını obanın arkasındaki üç dağın tepesinden teperek aşırmak

c) Dünyayı atla üç kez dolanmak

ç) Öğle vakti güreş tutmak. (Ergun ve Açа, 2005a: 171).

Yarışmaların bazı bölümlerinde kahramana ve rakibine bazı yardımcı karakterler yardımcı olurlar. Bütün bu yarışları kazanan Han-Buuday kızı almaya hak kazanır.

"Boktu-Kiriş, Bora Şeeley" destanında göğün üçüncü katının üç hanımın üç kızı için yarışlar düzenlenir. Bu yarışlar şunlardır:

a) Doksan pud bakırı dokuz kez tepikleyip yukarı fırlatmak

b) Kırk pudluk kara bakırı ateşin közüne dayanıp elde tutmak ve onu fırlatıp atmak

c) Bozkır ortasında kırk kulaç demir yazılı taşı başı kırılıncaya kadar tekmelemek

ç) Dünyayı dokuz kez atla dolanmak

d) Koşu yarışması

e) Yerin göğün kenarına konulan ak ağızlı ala çaydanlığın ağzını vurup ezme

f) Ulu güreş. (Ergun ve Açа, 2005a: 172).

Bora Şeeley bu yarışların hepsini kazanır.

"Çeçen Kara Möge" destanında kahramandan büyük bir taşı kaldırması, at yarışını kazanması ve güreşte rakiplerini yenmesi istenir. Kahraman bunları gerçekleştirir. Daha sonra kızın babası ikna olmayınca ondan yerle göğün birleştiği yerde yaşayan kocakarının demir değneğini getirmesini ister. Kahraman bu işi de başarınca kızla evlenmeye hak kazanır (Ergun ve Açа, 2005b: 131).

3. Sonuç

Türk destanlarında önemli ölçüde göze çarpan kahramanın sevdiği kız uğruna mücadele etmesi, yarışmalara girmesi motifinde toplumun sosyal ilişkileri, sosyal yapısı hakkında bilgi edinmekteyiz. Yaşam biçiminin fizik kuvvetini öne çıkardığı bu toplumsal yapıda sevgililerin yiğitlik özellikleri ile güzelliklerinin önemli olduğu kanaatine ulaşmaktayız.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

Eski destanlardan "Oğuz Kağan Destanı"nda böyle bir yarışma söz konusu değildir. Toplumların gelişim çizgisiyle birlikte destanlardaki konusal farklılaşmaların aşk ve sevgili uğruna yapılan mücadeleleri şekillendirdiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Aşk konusu, halk hikâyesi dönemine doğru yaklaşıldıkça ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

Türk toplumunda evlenecek çiftlerin kendi eşini kendi kriterleri çerçevesinde belirleme eğiliminin ağırlık kazandığı bu destanlarda müstakbel eşler birbirlerinden fiziki yeterlilik ve kendilerine tam bağlılık istemektedirler. Yapılan bu yarışmaların önemli işlevlerinden birisi de budur.

Destanlarda dikkati çeken bir başka nokta, yardımcı karakterlerin yarışmalarda kahramana yardımcı olmalarıdır. "Alpamış" ve varyantlarında Karacan, yarışmalara kahraman adına bizzat katılmaktadır.

"Bamsı Beyrek" ve "Alpamışa"da sevgili olacak kızlar kahramanı bizzat kendileri sınamadan geçirmektedirler. "Alp tipi"nin belirgin örneğini teşkil eden bu kadın tipler, kahramanlarla güreş tutmakta, onlarla yarışmalara girmektedirler.

İki kardeşin aynı kıza talip olması konusunda "Ural Batır" destanı özel bir konum arz eder. Kahramanın erkek kardeşi kıskanç ve yetersiz bir karakter olarak gösterilmiştir. Bu yönüyle toplumun kardeş mücadelelerine iyi gözle bakmadığı sonucuna ulaşabiliriz.

Diğer yandan, Türk destanlarında kahraman ile müstakbel eşi arasında "beşik kertmesi"nin öne çıktığı gözlenmektedir.

Sibirya sahası destanlarında olağanüstü özellikler, diğer destanlara nazaran oldukça belirgindir. Bu destanlardaki yarışmalar, destan kurgusunun merkezinde olabilecek şekilde önemli bir yer işgal eder. Burada "destan dönemi"ni yakın bir zamana kadar canlı olarak yaşayan Sibirya Türklerinde destancı-dinleyici ekseninde destan icrasının destana konusal zenginlik kazandırdığı söylenebilir.

Yaptığımız bu çalışmadan anlaşılıyor ki, Türk destanlarında sevgili ve onun uğruna kahramanın girdiği mücadele, Türk destan araştırmalarında göz önünde bulundurulması gereken bir motiftir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 34 Ocak – Şubat 2013
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
http://www.akademikbakis.org

KAYNAKÇA

AÇA Mehmet ve OLGUNSOY Berna, "Tıva Kahramanlık Destanlarında Yarış ve Sınamalar", *Acta Turcica,* S: 2/1 (2010), s. 1-18.

ÇOBANOĞLU Özkul, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği,* Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

DİLEK İbrahim, *Altay Destanları I (Er Samır, Ak Tayçı, Kökin Erkey, Altay Buuçay, Malçı Mergen, Kozın Erkeş, Közüyke),* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

ERGİN Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I: Giriş, Metin Faksimile (I. Cilt),* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

ERGUN Metin, *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı: Alıp Manaş,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

ERGUN Metin ve AÇA Mehmet, *Tıva Kahramanlık Destanları (I. Cilt),* Akçağ Yayınları, Ankara 2005a.

ERGUN Metin ve AÇA Mehmet, *Tıva Kahramanlık Destanları (II. Cilt),* Akçağ Yayınları, Ankara 2005b.

ERGUN Metin ve İBRAHİMOV Gaynislam, *Başkurt Halk Destanları,* Türksoy Yayınları, Ankara 2000.

İBRAYEV Şakir, *Destanın Yapısı,* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

YOLDAŞOĞLU Fazıl, *Alpamış Destanı,* Aktaran: A. Şimşek ve A. Öz, AKMB Yayınları, Ankara 2000.